

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Н. Є. Ситнікова,

Інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників м.Донецька

Реферат. У дослідженні розглядаються шляхи формування самоосвітньої компетентності учнів. Вирішення цієї проблеми запропоновано в працях відомих учених, але технологізація самоосвітньої діяльності учнів залишається проблемою. Найкращі умови для розвитку самоосвітньої компетентності створює модульно-розвивальна система навчання, яка утримує вісім психолого-педагогічних етапів модульно-розвивального процесу, кожен з яких створює психолого-педагогічне середовище для реалізації самостійності особистості через використання проблемно-ситуативних завдань, організацію роботи з додатковими джерелами інформації, розвиток загальнонавчальних умінь і навичок учнів. Програма самореалізації – це інноваційний засіб розвитку самоосвітньої компетентності, тому що припускає індивідуальне проходження певної теми і дає змогу учневі реалізувати наявний інтелектуальний, соціальний і духовний потенціали.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, самоосвітня діяльність, етапи модульно-розвивальної системи навчання, програма самореалізації

Одне з пріоритетних завдань сучасної системи освіти – це розвиток в учнів самостійності, здатності до самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самоосвіти, тому що сучасний випускник навчальних закладів не завжди відповідає вимогам життя, зокрема в таких сферах, як уміння організувати свою освіту, діяти самостійно в критичних ситуаціях, розвивати власні компетентності. Лише готуючи особистість здатну до саморозвитку, сучасна освіта, може реалізувати модель випускника, спроможного до самостійного розв'язання власних та глобальних проблем, здібного до творчості, саморозвитку та самореалізації. Тому розширення кругозору, пошук нових знань, розвиток умінь самостійного здобуття та аналізу інформації стали нагальною потребою сучасності.

Філософське обґрунтування цієї проблеми запропонована в працях відомих учених В. В. Анісімова, С. Я. Батишева, В. П. Беспалько, А. М. Новікова, В. А. Слассьонина, І. П. Смирнова, Є. В. Ткаченка, В. І. Ерошина, В. С. Лазарева, А. М. Моїсеева, М. М. Поташника, П. І. Третьякова, К. М. Ушакова, Е. А. Ямбурга та ін. [10, 11, 18, 19].

Принципове значення для вирішення питання щодо розвитку самоосвітньої компетентності учнів мали праці відомих вітчизняних педагогів і психологів А. Г. Асмолова, Ю. К. Бабанського, П. П. Блонського, Ю. К. Васильєва, Л. В. Занкова, В. С. Кузіна, В. С. Леднева, М. Н. Скаткина, Д. І. Фельдштейна, С. Т. Шацького та ін. [1, 2, 6, 7, 12, 15]. Але залишилося багато питань щодо технологізації самоосвітньої діяльності учнів.

Проблемі формування навичок самоосвіти присвячені роботи А. В. Баранникова, П. І. Підкасистого, Т. М. Серікова, М. І. Скаткина та ін. [7, 8, 9, 17, 21]. Ми поділяємо їхню думку про те, що система ПТО недостатньо готує своїх випускників до систематичної освіти, і тим більш самоосвіти. Тому потрібно розробляти сучасні дидактичні системи самоосвітньої діяльності учнів закладів профтехосвіти.

Такі вчені, як А. Ф. Аменд, Ю. К. Васильєва, О. Г. Грохольська, І. А. Сасова та ін. [5, 16, 20] досліджували вплив сучасного ринку праці на мотивацію самоосвітньої діяльності учнів. Але ці автори не запропонували сучасні педагогічні технології щодо

внутрішньої і зовнішньої мотивації молодшої людини до пошуку і аналізу сучасної інформації, яка б стала особистою потребою у власному самовдосконаленні.

У роботах Я. А. Ваграменко, А. В. Густирі, В. П. Кашицина, В. І. Овсяннікова та ін. [9] висловлюються ідеї про те, що дистанційне навчання може стати найбільш ефективною формою самоосвіти. Але потрібно проаналізувати досвід сучасних навчальних закладів системи ПТО у цьому напрямку.

Мета даної статті. Проаналізувати власний досвід в організації процесу розвитку самоосвітньої компетентності учнів ПТНЗ. Запропонувати психолого-педагогічні умови та навчально-методичний комплекс, які супроводжуватиме самоосвітню діяльність вихованців, розвиток їхніх умінь і навичок в самостійному здобутті знань.

У традиційній технології самоосвіта – вторинний процес і тільки з переходом людини до самостійного життя вона стає основним засобом її духовного розвитку і збагачення. Сьогодні ми розглядаємо самоосвіту та освіту, навчання і самонавчання як єдиний цілісний процес, що дає змогу учням розвиватися адекватно своїм можливостям, знаходити необхідні джерела інформації та використовувати їх для задоволення своїх власних пізнавальних потреб. Отже, саме в навчальних закладах необхідно закласти ті основи самостійної праці, що надають можливість самостійно здобувати знання.

Зміст самоосвіти учнів частіше за все пов'язаний з поглибленим вивченням окремих навчальних дисциплін, задоволенням пізнавальних інтересів у позаурочній діяльності. Практика показує, що в процесі самоосвіти учні мають утруднення, які помітно знижують інтенсивність самоосвітньої роботи, ведуть до згасання інтересу до неї. Ці утруднення пов'язані з відсутністю в учнів умінь та навичок самостійної розумової праці, невмінням систематизувати отриману інформацію, та співвідносити її із своїми прогалинами в знаннях. Тому досить висока результативність самоосвіти практично неможлива без уміння навчати себе.

Нагальною потребою сучасності є створення умов, за яких кожен учень мав би змогу навчатися самостійно здобувати необхідну інформацію, використовуючи її для власного розвитку, самореалізації, для розв'язання існуючих проблем. Цілеспрямований розвиток в учнів загальнонавчальних умінь та навичок самостійного набуття знань – це один із пріоритетів підвищення якості освіти. Ефективне формування та розвиток цих умінь можлива на основі подальшої розробки методичного комплексу, який буде супроводжувати самоосвітній процес.

Головна мета, що ставиться перед педагогами щодо вирішення проблеми підготовки учнів до самоосвіти, полягає не в простому залученні учнів до оволодіння широкими додатковими знаннями з різноманітних джерел, а в тому, щоб показати можливості вдосконалення цих знань, навчити учнів бачити можливості взаємодії між освітою та самоосвітою, навчанням і самонавчанням, виховати в них зацікавленість цими формами пізнавальної діяльності, сформувані в учнів здатність самостійно організувати та регулювати цю діяльність.

Динаміці сьогодення відповідає випускник, який уміє здійснювати самоосвітній процес, а не лише отримувати освіту. Як же створити умови для виведення учня на шлях саморозвитку, самоосвіти? Що потрібно розвивати в особистості, щоб її самоосвітня діяльність носила успішний характер, була б бажаною для неї?

Самоосвіта – це систематична навчальна діяльність, побудована на самостійному вивченні якогось питання чи проблеми з періодичними консультаціями фахівця чи без нього. Ефективність самоосвіти залежить від інтелектуального розвитку, від настанов на пізнавальну діяльність, вибіркового інтересу до знань, від мотивації, вольових та інших якостей людини, від її підготовленості до самоосвітнього процесу, тобто від рівня сформованості інформаційних, пізнавальних та організаційних умінь і навичок [13].

Самоосвіта розглядається як цілеспрямована, системна, вільна та самостійна пізнавальна діяльність, спрямована на задоволення інтересів, потреб людини в пізнанні навколишнього світу і себе самої в ньому [3].

Самоосвіта – це досить складний вид систематичної пізнавальної діяльності, пов'язаний із процедурами самооцінки, самоконтролю, самоактуалізації, самореалізації, рефлексії, самокорекції, а також з уміннями самостійного пошуку потрібної інформації та її творчого використання [14].

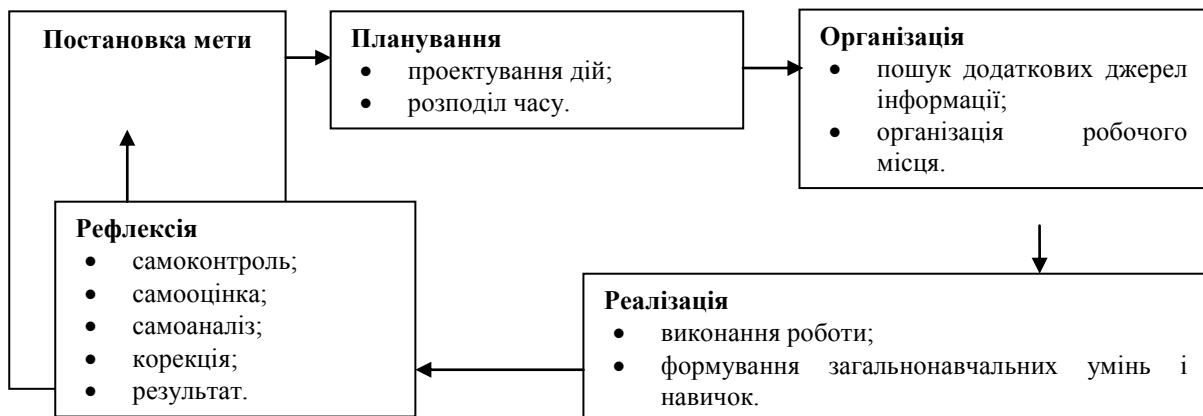
Самоосвіта – це вид діяльності особистості, що характеризується її вільним вибором і спрямовується на задоволення потреби в соціалізації, підвищенні культурного, освітнього, професійного та наукового рівнів, отримання задоволення від реалізації особистістю її духовних потреб [4].

Тож, основним результатом навчання кожної людини повинно бути озброєння її основою різнобічних знань з основних галузей, формування пізнавальних здібностей для постійного самопізнання протягом усього життя. Спираючись на це, визначається право учня на самореалізацію в пізнанні через оволодіння засобами навчальної роботи, які допомагають набутти знання, вміння, навички, використовувати їх.

Самоосвітня компетентність є однією з ключових компетентностей, що формується в процесі навчання й виховання учнів. Компетентність базується на постійному тренінгу засвоєння структури діяльності особистості.

Розвиток самоосвітньої компетентності відбувається за умов якісного проходження особистістю всіх етапів діяльності й забезпечує формування всіх її компонентів.

Самоосвіта здійснюється за наступними етапами:

Найкращі умови щодо розвитку самоосвітньої діяльності учнів пропонує модульно-розвивальна система навчання, яка останнім часом набула достатній досвід технологізації процесу розвитку особистості учнів, в тому числі в набутті і використанні додаткової інформації для власної самореалізації.

Характеризуємо обов'язкові для проходження етапи модульно-розвивального процесу навчання.

0 етап . Чуттєво-естетичний.

Мета: Пізнання і поліпшення позитивного емоційно-психологічного настрою учнів на паритетні проблемно-діалогічні контакти з викладачем; створення ігрових, парадоксальних і загадкових ситуацій , які приносять задоволення і радість.

Психолого-педагогічний зміст: створення психологічного клімату взаємодовіри, опора на досвід учнів в розвитку зацікавленості та взаєморозуміння, ситуації здивування, захоплення, парадоксу і одночасно хвилювання, благородних почуттів, захоплення красою, інтелектуальна гра, загадки, музичні вправи для досягнення справжнього задоволення, зацікавленість (захоплення) як особистістю викладача, так і

змістом дисципліни (теми), підтримка раціонально-емоційної самоактивності, самоорганізації та самоствердження учня, внутрішнє усвідомлення кожним учнем психолого-педагогічного змісту на нормативному рівні, рефлексія настрою і готовності до майбутньої освітньої діяльності.

1 етап. Установчо-мотиваційний.

Мета: Формування внутрішньої мотивації змістовно спроектованої навчально-розвивальної діяльності викладача та учня.

Психолого-педагогічний зміст: визначення близьких, віддалених перспектив навчання, постановка нових навчально-виховних цілей, стимулювання прагнень учнів до успіху в діяльності, актуалізація мотиваційних резервів учнів, передчуття кожним власної компетентності, внутрішнє включення вчителя і учня в ситуацію вільного вибору, позитивне проблемно-діалогічне сприйняття учнем навчально-виховних цілей кожного етапу освітнього процесу, введення учнів у спроектоване понятійно-термінологічне поле, звернення уваги учнів на проблемні блоки змістовного модуля, доказ актуальності досліджуваного змісту, представлення структурно-погодинної навчальної моделі, випереджаючі домашні завдання на навчальний модуль в тому числі програма самореалізації.

2 етап. Змістовно-пошуковий

Мета: Розвиток пошукової пізнавальної активності і самостійності учнів

Психолого-педагогічний зміст: мінімізація теоретичного матеріалу теми, ґрунтовна психологічна готовність викладача і учня до спільного пошуку нового знання, актуалізація опорних знань і пошук зв'язків з невідомими знаннями, формування та подолання кожним учасником навчального процесу внутрішніх проблемних ситуацій, які функціонують на основі єдиної навчальної проблемної ситуації, зіткнення учня з особистою невизначеністю, інтелектуальними труднощами, смисловими суперечностями і їх емоційно-психологічне переживання, створення оптимальних дидактичних умов для продуктивного функціонування внутрішніх проблемних ситуацій викладача і учня, змістовність і розгортання зовнішнього і внутрішнього навчальних діалогів, висунення системи версій і гіпотез, забезпечення умов для оперативного прояву тих чи інших джерел внутрішньої проблемності у відповідності з особливостями учнів, взаємозв'язок і достатність різних проблемно-діалогічних форм пошукового розумового процесу викладача та моделювання продуктивних пауз учня, відбір оптимальних рівнів рішення учнями проблемних завдань залежно від їх інтелектуально - вольових можливостей, розкриття загальної логіки і системи доказів;

3 етап. Оцінювально-смисловий.

Мета: Первинне осмислення набутого соціально-культурного досвіду (розвиток оцінки та самооцінки, контролю і самоконтролю)

Психолого-педагогічний зміст: система завдань для оцінювання рівня засвоєння і розуміння навчального матеріалу, способи та рівні розуміння освітньої інформації, глибоке осмислення фундаментальних залежностей (сутності законів, теорій, понять виробничих процесів), оцінювання учнями правильності розуміння набутих знань, корекція адекватності володіння учнями науковою інформацією, проміжна рефлексія викладачем обраних форм і методів результативності навчання, стимулювання успіхів у конкретній освітній діяльності учнів, визначення ступеня оволодіння навчальним матеріалом, розуміння смислового змісту вивченого, актуалізація соціально-нормативних труднощів і протиріч як невідповідності між теоретичними знаннями і потребами їх практичного використання.

4 етап. Адаптивно-перетворювальний.

Мета: Формування умінь, навичок і норм діяльності, застосування знань у нестандартних ситуаціях.

Психолого-педагогічний зміст: система вправ для вироблення умінь, норм і навичок ефективної освітньої діяльності учнів, диференціація тематичних завдань, форм і методів навчально-регуляційної діяльності учня, ситуації практичного використання теоретичних знань, застосування набутих наукових знань у типових і нетипових ситуаціях, моделювання регуляційних-вольових зусиль учня під час проходження соціальних програм, реалізації технологій, адаптації методик; відпрацювання інваріантних способів освітньої діяльності кожного, творче перенесення знань у нові умови, взаємооцінка набутих знань і вмінь учнів, пошук обставин конструктивного застосування теоретичних знань на практиці, проведення експериментів з певних інструкцій, схем, програмам, осмислення ефективності різних норм діяльності в нетипових ситуаціях, організація набутих знань як нормативних (алгоритми, інструкції, технології).

5 етап. Системно-узагальнювальний.

Мета: Формування цілісної системи особистісних знань, їх адаптивне введення в ментальний досвід учня.

Психолого-педагогічний зміст: актуалізація ментального досвіду учнів, сприятливі умови формування їх ціннісно-естетичного ставлення до набутих знань і норм, вміння визначати місце теми у загальному змісті навчального курсу, тестове оцінювання рівня оволодіння кожним знаннями, нормами, цінностями; встановлення зв'язків і закономірностей між поняттями і явищами (аналіз і синтез), а також причинно-наслідкових, функціональних та інших зв'язків на міждисциплінарній основі; постановка і концептуальне рішення кількох світоглядних проблем, збагачення ментального досвіду учнів гуманітарними і насамперед морально-етичними знаннями і цінностями, оформлення систематизованих знань за допомогою знаково-графічних способів (таблиці, схеми, малюнки, графіки), перехід від часткових, локальних узагальнень до широких міждисциплінарних, від окремих норм до загальнолюдських, від індивідуальних до духовних цінностей, презентування учнем свого міні - підручника, задачника, освітнього сценарію, завдань програми самореалізації.

6 етап. Контрольно-рефлексивний.

Мета: Розвиток творчої рефлексії, збагачення ціннісно-естетичної сфери особистості.

Психолого-педагогічний зміст: підсумкове оцінювання рівня оволодіння кожним знаннями, нормами і цінностями за темою, взаємозалежність оцінки викладача і самооцінки учня, паритетний звіт учасників навчального процесу про культурне зростання учня протягом повного функціонального циклу навчального модуля, особистісний відбір кожним змістовних, в першу чергу етнонаціональних цінностей, самозвіт особистості про реальні успіхи в навчанні, самоаналіз збагачення учнем власного ментального досвіду.

7 етап. Духовно-естетичний.

Мета: Удосконалення і подальший розвиток позитивної Я-концепції особистості; творча рефлексія і духовна свобода.

Психолого-педагогічний зміст: моделювання ситуацій творчості та продуктивного фантазування, сприйняття музики, акумулювання переживань і відображення їх в авторських малюнках, віршах, висловлюваннях учнів, самонавчання особистості на основі осмислення власних думок, мрій, прагнень, свобода асоціативного мислення та уяви (малюнки, вірші, твори, вироби і т.д.), рефлексія духовних основ особистісного розвитку учня, відкриття особистістю духовно - смислових опор віри в себе, в добро і справедливість, осмислення учнем потреби власного духовного самовдосконалення і нових горизонтів самореалізації.

Основні завдання з підготовки учнів до самоосвіти вирішуються саме під час системи модульних занять. Найчастіше пробудження інтересу до дисциплін, бажання

пізнавати щось самостійно з метою вдосконалення знань, отриманих на занятті під керівництвом викладача, починається з уміння викладача організувати роботу на занятті таким чином, щоб зацікавити учнів: нестандартний початок заняття, неочікувані запитання на кмітливість, постановка блоку проблемних питань чи проблемних ситуацій, надання учням можливості висловити свої припущення щодо мети своєї роботи на кожному етапі модульного заняття, своє бачення розв'язання проблеми. Від зацікавленості до допитливості, пізнавального інтересу, пізнавальної потреби – ось шлях зародження потреби в самоосвіті.

Як же сприяти формуванню самоосвітньої компетентності на модульних заняттях. Це можливо через: використання проблемно-ситуативних завдань, впровадження інтерактивних методів навчання, організацію роботи з додатковою літературою та іншими джерелами інформації, створення учнями словника понятійно-термінологічного поля вивчення певної теми дисципліни, розвиток загальнонавчальних умінь і навичок учнів: складання плану відповіді, тез, виписок, опорних схем, таблиць, конспектів, виконання творчих завдань, організацію самостійної пошукової роботи учнів, науково-дослідницької діяльності, розробку учнями вікторин, тестів, сценаріїв, написання рефератів, міні-досліджень, виконання учнем індивідуальної програми самореалізації, самоактуалізації, самоповаги (програми самоосвітньої діяльності).

Пропонуємо класифікацію самостійних робіт для учнів

<i>Ознаки класифікації самостійних робіт</i>	<i>Мета, характер та форми самостійних робіт</i>	<i>Етапи навчального модуля</i>
<i>За дидактичною метою</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ для повторення опорних знань та підготовки нового матеріалу; ▪ для вивчення нового матеріалу; ▪ для систематизації та узагальнення знань; ▪ для закріплення знань та вмінь шляхом виконання тренувальних вправ; ▪ для закріплення знань та вмінь шляхом застосування їх у нестандартних ситуаціях; ▪ перевірочні, контролюючі 	<p>УМ</p> <p>ЗП</p> <p>СУ</p> <p>ОС</p> <p>АП</p> <p>АП</p> <p>ОС</p> <p>СУ</p>
<i>За характером пізнавальної діяльності</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ копіювального характеру, виконання за зразком ▪ частково-пошукового характеру; ▪ дослідницького характеру; ▪ експериментальні та практичні завдання життєвого характеру; ▪ аналітично-розрахункові завдання; ▪ завдання графічного характеру; ▪ проектно-конструкторські завдання; ▪ завдання на застосування знань для пояснення чи передбачення зв'язків, закономірностей 	<p>ОС</p> <p>ЗП</p> <p>АП</p> <p>АП</p> <p>АП</p> <p>ЗП</p> <p>АП</p> <p>ЗП</p> <p>АП</p> <p>АП</p> <p>СУ</p>

<p><i>За формами організації навчальної діяльності учнів</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ фронтальні; ▪ групові (за диференційованими завданнями); ▪ парні (за варіантами, диференційовані); ▪ індивідуально-диференційовані 	<p><i>УМ,ЗП,ОС ОС АП ОС,АП,СУ,КР протягом вивчення усієї теми</i></p>
<p><i>За джерелом знань</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ за підручником, довідником чи іншими друкованими посібниками; ▪ зі складання плану, конспекту на основі прочитаного чи прослуханого; ▪ зі складання схем, плану після чи під час роботи з екранними посібниками; ▪ з роздатковим матеріалом; ▪ з моделями; ▪ з інформаційно-комунікаційними джерелами 	<p><i>протягом вивчення усієї теми ЗП ЗП,АП,СУ ОС,АП,СУ АП,СУ</i></p>

Щоб самостійна робота учнів була ефективною, треба дотримуватися основних принципів щодо її організації.

1. Самостійна робота повинна мати цілеспрямований характер. Це досягається чітким формуванням мети роботи. Завдання викладача полягає в тому, щоб знайти таку форму завдання, яка викликала б в учнів інтерес до роботи та бажання виконувати її якомога краще. Учні повинні усвідомлювати, у чому полягає їхнє завдання та яким чином буде перевірятися його виконання. Недооцінка вимог веде до того, що учні, не розуміючи мети роботи, роблять не те, що потрібно, і змушені в ході її виконання багато разів звертатись до викладача. Усе це призводить до нераціональних витрат часу та зниження рівня самостійності учнів у роботі.

2. Самостійна робота повинна бути справді самостійною та змушувати учня при її виконанні працювати з напруженням. Але не треба перебільшувати зміст і обсяг самостійної роботи, що пропонується учню на кожному етапі навчання. Вона має бути посильною, а самі учні – підготовленими до виконання самостійної роботи теоретично та практично.

3. Спочатку треба сформувати найпростіші навички самостійності роботи. У цьому випадку викладач має демонструвати на прикладах прийоми виконання самостійної роботи, супроводжувати їх чіткими поясненнями та записами на дошці.

4. Самостійна робота, яка виконується учнями після демонстрації прийомів викладачем, носить характер наслідування. Вона не розвиває самостійності в цілому, але має важливе значення для формування найбільш важливих навичок і вмінь, більш високої форми самостійності, при якій учні здатні розробляти та застосовувати свої методи розв'язування задач навчального чи виробничого характеру.

5. Для самостійної роботи треба пропонувати такі завдання, виконання яких не буде шаблонним, вимагатиме застосування знань у новій ситуації. Тільки в цьому випадку самостійна робота сприятиме формуванню ініціативи та пізнавальних здібностей учнів. Але дуже часто самостійну роботу учнів проводять тільки у вигляді тренувальних вправ, за допомогою яких відбувається вироблення та закріплення навичок. Це призводить до того, що учні не вміють самостійно міркувати, самостійно застосовувати знання на практиці. Але викладач також не повинен давати роботу тільки творчого характеру, так як без оволодіння простими вміннями та навичками учні не набудуть більш складних.

6. При організації самостійної роботи необхідно врахувати й те, що для набуття самостійної компетентності різними учнями потрібен різний проміжок часу. Зробити це можна шляхом диференційованого підходу. спостерігаючи за роботою навчальних груп

в цілому та окремих учнів, викладач повинен залучити тих, які добре та швидко впоралися з завданням, до виконання більш важких. Деяким учням доцільно пропонувати кілька тривалих вправ у різних варіаціях, щоби вони засвоїли нове правило або новий закон, навчалися самостійно використовувати його при розв'язанні навчальних задач. Спрямування такої групи учнів на виконання більш важких завдань повинно бути своєчасним. Тут не бажані як зайва поспішність, так і довге «топтання на місці», які не просувають учня вперед, до пізнання нового, до набуття вмінь і навичок.

7. Завдання, які пропонуються учнями для самостійної роботи, повинні зацікавлювати їх. Це досягається завдяки новизні матеріалу, незвичній формі і змісту, через розкриття практичного значення запропонованого завдання і організації його застосування. Учні завжди виявляють зацікавленість до самостійних робіт, при виконанні яких вони щось «досліджують», «відкривають» нові закономірності, висувають власну систему гіпотез, конструюють;

8. Самостійні роботи учнів необхідно планувати та систематично проводити. Тільки за такої умови в учнів будуть вироблятися стійкі вміння та навички.

9. При організації самостійної роботи необхідно поєднувати викладання матеріалу викладачем із самостійною роботою учнів. Але треба бути дуже обережним, бо захоплення самостійною роботою може загальмувати швидкість вивчення програмного матеріалу.

10. При виконанні самостійних робіт різного виду управління діяльністю учнів має належати викладачу. Він обмірковує систему самостійних робіт, визначає мету, зміст і обсяг кожної самостійної роботи, навчає учнів методам самоконтролю та здійснює контроль якості його виконання, вивчає індивідуальні здібності учнів і враховує їх при організації самостійної роботи.

Другим шляхом формування самоосвітньої компетентності учнів є використання на заняттях тренінгових вправ. Вони можуть бути спрямовані на набуття загальнонавчальних навичок та умінь, формування навичок співпраці, засад толерантності, формування навичок аналізу першоджерел, додаткової літератури, формування навичок логічного мислення, аналізу, вибору і презентації інформації або результатів самостійної роботи, опанування новими формами навчальної діяльності, формування позитивного ставлення як до себе, так і до життя, пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем.

Розрізняють види тренінгових вправ: організаційні, мотиваційні, комунікативні, креативні, з розвитку когнітивних процесів, рефлексивні.

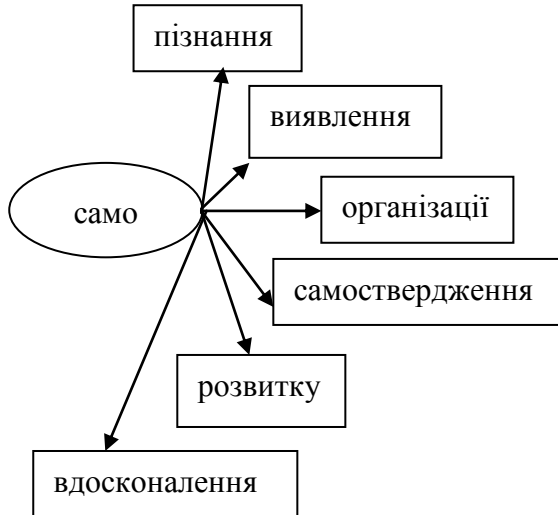
Особливого значення набуває робота щодо формування самоосвітньої компетентності учнів завдяки використанню спеціальних програм самореалізації особистості учнів.

Програма самореалізації – це інноваційний змістовий модуль як система надпрограмних знань, норм і цінностей з певного навчального курсу, індивідуальне проходження якого дає змогу учневі реалізувати наявний інтелектуальний, соціальний і духовний потенціал [3].

Виконання програми дає можливість

<i>учневі</i>	<i>вчителів</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищити рівень власного інтелектуального, соціального і духовного розвитку; ▪ розвинути ключові компетентності; ▪ сформувати позитивну Я-концепцію; <ul style="list-style-type: none"> ▪ самоствердитися у соціумі. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ формувати позитивну мотивацію навчання; ▪ створити комфортне для учня розвивальне середовище, в якому учень відчуває свою успішність; ▪ підвищити рівень навчальних досягнень; ▪ вдосконалили власну професійну компетентність.

Програма самореалізації – це шлях учня до

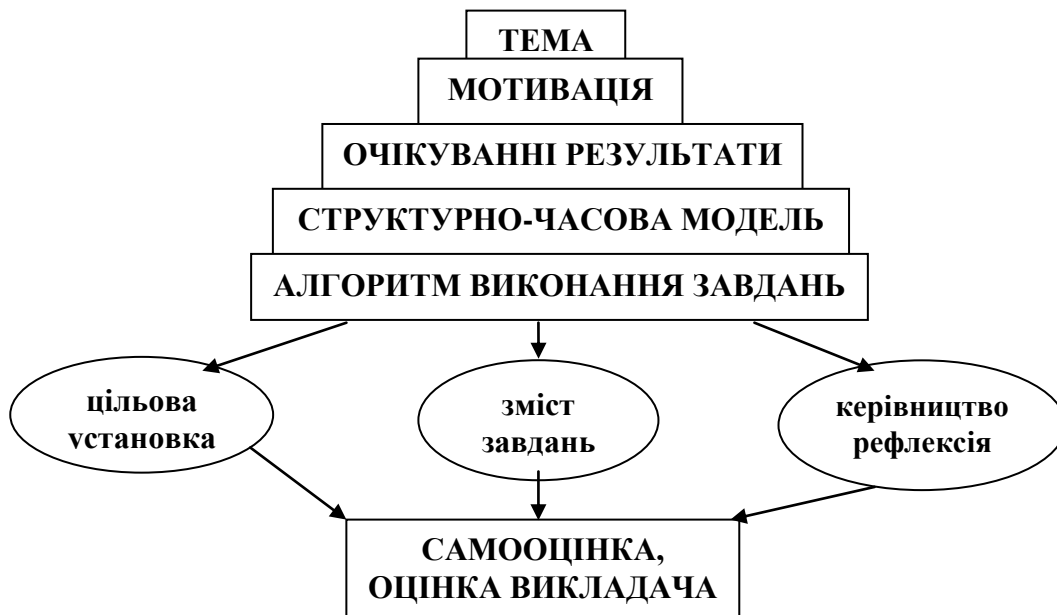

Класифікація програм самореалізації:

1. За рівнем інтелектуального розвитку учнів: програми самореалізації, самоактуалізації, самоповаги.
2. За кількістю учасників: індивідуальна, групова.
3. За змістом дисципліни: монопредметна, міжпредметна.
4. За тривалістю: короткострокова, середньострокова.
5. За домінуючим видом діяльності: інформаційна, дослідницька, творча, практико зорієнтована.

Мета програми самореалізації — допомогти учневі спланувати власну самоосвітню діяльність, розвинути творчі здібності, максимально розкрити свої можливості, самоствердитися як особистість.

Структура програми самореалізації

Програми самореалізації проектується з урахуванням 85% надпрограмних базових знань з певної теми навчальної дисципліни. Відібрані завдання мають мотиваційний, пошуковий, творчий, інтригуючий характер; за строками виконання – 8 годин (мінімальна кількість). Програма самореалізації не тільки поглиблює знання учнів з

дисципліни, а й охоплює сам предмет вивчення ширше, у зв'язку з явищами суспільного, культурного та особистого життя.

Завдання спрямовують учня на конструктивну, дослідницьку та творчу діяльність, на пошук додаткової інформації з різноманітних джерел, включаючи систему Internet. Мотивація подібної учнівської діяльності полягає в самовідкритті себе як неординарної особистості, яка здатна творчо переосмислити набуту інформацію і використати її у відповідних життєвих ситуаціях. Таким чином, у процесі роботи учень пізнає не тільки сутність явищ і понять, але й свої індивідуальні здібності, якості, намагається зрозуміти самого себе. Рівень програми (самореалізації, самоактуалізації, самоповаги) учень обирає сам, так як не можна примусити учня бути щасливим, розумним, розвиненим. Результат діяльності учня, навіть помилковий, розглядається як прагнення пошуку власного шляху задля розв'язання певної проблеми. Програма ставить учня в умови непройдених шляхів, де все залежить лише від нього самого. Розглядаючи таку програму викладач обов'язково звертає увагу на психоемоційний стан учня під час опрацювання певної теми. Задля цього використовуються різноманітні вербальні форми моральної підтримки: стимулювання віри у власні сили, заохочення до подальшої роботи та інше.

Під час виконання програми учень не отримує низької чи негативної оцінки: 25% виконаних завдань – «9», 50% — «10», 75% — «11», 100% — «12» (бал нижчий за «10» виставляється за згодою з учнем). Якщо ж рівень виконання програми і оцінка його не задовольняє, то робота завершується одразу чи залишається на доопрацювання.

На початку навчального року викладач складає таблицю, в якій визначає загальнонавчальні вміння і навички або ж ключові компетентності учня. Протягом року, після виконання програм самоосвітньої діяльності з певної теми учнями, викладач у таблиці відмічає, які загальнонавчальні вміння чи навички (або компетентності) на його погляд, сформовані в учнів на достатньому або високому рівні, а над якими слід ще працювати. Результати роботи враховуються при подальшій розробці програм самоосвітньої діяльності.

Під час роботи з програмою самореалізації учень заповнює протягом року таблицю «Оцінювання змісту завдань», що допомагає викладачам з'ясувати ефективність навчальної діяльності і вчасно внести корективи в подальшу її організацію.

№ завдан-ня	Дата виконан-ня	Моє ставлен-ня	Які додаткові джерела використав	Від кого отримав допомогу	Моя оцінка	Оцінка викладача
-------------	-----------------	----------------	----------------------------------	---------------------------	------------	------------------

Отже, систематична робота викладача щодо організації самоосвітньої діяльності учнів, формування самоосвітньої компетентності сприяє вихованню особистості готової до самоосвіти протягом усього життя, спроможної до самостійного розв'язання власних та глобальних проблем, здатної до творчості, саморозвитку та самореалізації.

Висновки

1. Лише готуючи особистість здатну до саморозвитку, сучасна освіта, може реалізувати модель випускника, спроможного до самостійного розв'язання власних та глобальних проблем, здібного до творчості, саморозвитку та самореалізації.

2. Питання самоосвітньої компетентності учнів була темою дослідження багатьох відомих учених. Але в технологічному плані не були запропоновані психолого-педагогічні умови та навчально-методичний комплекс, який би супроводжував самоосвітню діяльність вихованців, розвиток їхніх умінь і навичок в самостійному здобутті знань, їх подальшого аналізу, систематизації та використання в навчальних та соціальних ситуаціях.

3. Самоосвітня компетентність – це досить складний вид систематичної пізнавальної діяльності, пов'язаний із процедурами самооцінки, самоконтролю, самоактуалізації, самореалізації, рефлексії, самокорекції, а також з уміннями самостійного пошуку потрібної інформації та її творчого використання.

4. Найкращі умови щодо розвитку самоосвітньої діяльності учнів пропонує модульно-розвивальна система навчання, яка останнім часом набула достатній досвід технологізації процесу розвитку особистості учнів, в тому числі в набутті і використанні додаткової інформації для власної самореалізації.

5. Особливого значення набуває робота щодо формування самоосвітньої компетентності учнів завдяки використанню спеціальних програм самореалізації особистості учнів. Програма самореалізації – це інноваційний змістовий модуль як система надпрограмних знань, норм і цінностей з певного навчального курсу, індивідуальне проходження якого дає змогу учневі реалізувати наявний інтелектуальний, соціальний і духовний потенціал.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена формуванню самообразовательной компетентности учащихся ПТУ. Автором предложены психолого-педагогические условия развития самообразовательной деятельности учащихся в учебно-воспитательном процессе образовательного учреждения. Учебно-методический комплекс, связанный с модульно-развивающей системой обучения и разработкой трехуровневой программы самореализации личности учащихся, позволяют решать проблему приобретения учащимися умений и навыков самообразовательной деятельности и дальнейшей социализацией их личности.

Ключевые слова: самообразование, этапы самообразовательной деятельности, принципы организации самообразования учащихся.

SUMMARY

The article is devoted to the formation of self-educational competence vocational school students. The author offers psycho-pedagogical conditions of development of self-education of students in the educational process of the educational institution. Training complex associated with the modular system of developing learning and the development of a three-level program of self-identity of students, allow students to solve the problem of acquisition of skills of self-education activities and the further socialization of the individual.

Key words: samoosvita, etapi samoosvitnoi diyalnosti, the principle organizatsii samoosviti uchniv.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмолов А.Г. Личность: психологическая стратегия воспитания [Текст] / А. Г.Асмолов. — М. : Педагогика, 1997. — 284 с.
2. Бабанский, Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса [Текст] / Ю. К.Бабанский. — М. : Просвещение, 1982. — 192 с.
3. Бухлова, Н. В. Організація самоосвітньої діяльності учнів [Текст] / Н. В. Бухлова – Харків : Основа, 2003. – 63 с.
4. Громцева, А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию. [Текст] / А. К. Громцева. — М. : Просвещение, 1983. – 144 с.
5. Грохольская, О. Г. Экономическое образование школьников: история, проблемы, перспективы [Текст] / О. Г. Грохольская. — М. : ИОО МО РФ, 2000. — 152 с.
6. Кузин, В.С. Психология [Текст] / В. С.Кузин. — М. : Агар, 1997. — 304 с.
7. Скаткин, М. Н. Содержание общего среднего образования. Проблемы и перспективы [Текст] / М. Н. Скаткин, В. В. Краевский. — М. : Просвещение 1981. — 362 с.

8. Баранников, А. В. Зарубежный опыт организации самообразования в рамках школы [Текст] / А. В. Баранников // Мир образования образование в мире. — 2002. — № 2. — С. 44-60.
9. Баранников, А. В. Организация самообразования школьников: новый этап осмысления [Текст] / А.В.Баранников // Стандарты и мониторинг в образовании. — 1999. — № 4. Мониторинг образоват. процесса. — С. 45—49.
10. Беспалько, В. П. Не пора ли менять стратегию образования? [Текст] / В. П. Беспалько // Педагогика. — 2001. — № 9. — С. 87—95.
11. Беспалько, В. П. Психологические парадоксы образования [Текст] / В. П. Беспалько // Педагогика 2000. — № 5. — С. 13—20.
12. Библиотечное обслуживание: теория и методика [Текст] : Учебник ; Под ред. А. Я. Айзенберга. — М. : Изд-во Моск. гос. ун-та культуры, 1996. — 196 с.
13. Блонский, П. П. Основные понятия воспитания [Текст] ; публ. подгот. С. Володин // Школа. —1995. — № 1. — С. 90—95.
14. Буряк, В. К. Формування у школярів потреби в самоосвіті[Текст] / В. К. Буряк // Рідна школа. — 2000. — № 9. — С. 55—57.
15. Глазунов, А. Т. Как сделать приоритетной модернизацию профобразования [Текст] / А. Т. Глазунов // Мир образования – образование в мире. — 2003. — № 4. — С. 169—174.
16. Леднев, В. С. Духовно-нравственная культура в образовании человека [Текст] / В. С. Леднев // Стандарты и мониторинг в образовании. — 2002. — № 6. — С. 3—6.
17. Сасова, И. А. Социально-экономическая подготовка школьников на пороге третьего тысячелетия [Текст] / Г. Н. Сасова // Дидакт. — 1997. — № 5. — С. 212б.
18. Сериков, Г. Н. О перспективах информационного обеспечения образования [Текст] / Г. Н. Сериков // Актуальные проблемы управления образованием в регионе. — Челябинск, 1999. — Вып. 1 (9). — С. 121—127.
19. Слостенин, В. А. Основные тенденции модернизации высшего образования [Текст] / В. А. Слостенин // Педагогическое образование и наука— 2004. — № 1. — С. 43—49.
20. Ямбург, Е. А. Портрет в интерьере [Текст] / Е. А. Ямбург // Мир образования. — 1996. — № 4. — С. 5—8.
21. Аменд, А. Ф. Формирование нравственных представлений дошкольников в процессе экономического воспитания [Текст] / А.Ф.Аменд, А.А.Саламатов // Детский сад от А до Я: Научно-метод.журн. для педагогов и родителей. — 2003. — № 4. — С. 54—62.
22. Пидкасистый, П.И. Компьютерные технологии в системе дистанционного обучения /П.И.Пидкасистый, О.Б.Тыщенко // Педагогика. -2000. № 5. — С. 7—13.

Надійшла до редакції 21.10.2013 р.